

В. І. Новошицька
старший викладач
кафедри господарського права
Донецького національного університету

**ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ПОНЯТЬ «ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ»
ТА «СТЯГНЕННЯ ЗБИТКІВ» У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ**

Ключові слова: відшкодування збитків, стягнення збитків, суб'єкт господарювання, форми господарсько-правової відповідальності.

У сфері господарювання відшкодування збитків є однією з найпоширеніших форм господарсько-правової відповідальності. При цьому аналіз судової практики свідчить, що при зверненні до господарських судів суб'єкти господарювання формулюють свої позовні вимоги неоднаково: або як вимоги про відшкодування збитків, або як вимоги про стягнення збитків, які за предметом та підставами є аналогічними. Суди, в свою чергу, зазначаючи у вступній частині рішення позовні вимоги, в одних випадках визначають, що позов подано «про відшкодування збитків», в інших аналогічних випадках – «про стягнення збитків». Тобто, поняття «відшкодування збитків» і «стягнення збитків» вживаються як тотожні.

Основним нормативно-правовим актом, що регулює питання збитків у сфері господарювання є Господарський кодекс України (далі – ГК України), в якому також застосовується як формулювання «відшкодування збитків», так і «стягнення збитків», при цьому визначення таких понять не надається [1].

В науці окремі аспекти, що стосуються збитків у сфері господарювання неодноразово досліджувалися багатьма авторами, зокрема, в останні роки, Ківаловою Т. С., Красновою М. В., Крисань Т. Є., Подколзіним І. В., Янчуком А. В., однак питання використання понять «відшкодування збитків» та «стягнення збитків» у цій сфері предметом окремого дослідження не були.

Вищезазначене свідчить про актуальність теми дослідження, метою якого є розробка пропозицій щодо використання понять «відшкодування збитків» та «стягнення збитків» у сфері господарювання.

З метою досягнення поставленої мети доцільно розглянути зміст кожного з цих понять та випадки їх застосування.

За етимологічним значенням «відшкодування» – це те, що повертається за зроблену шкоду, витрати [2, с. 644].

Характеризуючи поняття «відшкодування збитків», В. Ю. Полатай розуміє його як спосіб відновлення майнового стану суб'єкта господарського права за рахунок іншого суб'єкта-правопорушника [3, с. 220].

В той час, А. В. Янчук розглядає відшкодування збитків як спосіб захисту та як захід відповідальності. При цьому дослідник конкретизує, що відшкодування збитків як спосіб захисту являє собою дію особи, спрямовану на одержання відшкодування, передумову застосування відповідного заходу відповідальності, а відшкодування збитків як захід відповідальності є безпосереднім переданням блага зобов'язаною особою на користь уповноваженої [4, с. 12]. І. В. Подколзін зазначає, що збитки – це статика їх економічного стану, а відшкодування збитків – це їх можлива динаміка юридичного стану, у процесі якої забезпечується реалізація юридичного призначення та функції збитків шляхом звернення потерпілої особи до порушника з вимогою їх грошової компенсації [5, с. 12].

Судова практика використання поняття «відшкодування збитків» свідчить про те, що ані суди, ані суб'єкти господарювання не приділяють увагу змісту цього поняття та визначають позовні вимоги на власний розсуд, в тому числі і як вимоги «про відшкодування збитків». Так, наприклад, ухвалою господарського суду Запорізької області від 25.12.2014 року порушено провадження у справі № 908/5462/14 за позовом Публічного акціонерного товариства «Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча» до Державного підприємства «Донецька залізниця» про відшкодування збитків в сумі 2 602, 93 грн [6].

Формулювання «відшкодування збитків» широко вживається у ГК України, зокрема воно міститься у назві глави 25, положеннях ч. 1 ст. 224, ч. 1, 4, 5, 6 ст. 225, ч. 1, 3, 4, 5, 7 ст. 226, ч. 1 ст. 227, ч. 1, 3 ст. 229. В Цивільному кодексі України (далі – ЦК України), який субсидіарно застосовується до відносин щодо відповідальності у сфері господарювання, також використано поняття «відшкодування збитків» (ст. 22, ст. 552, гл. 82) [7].

Словосполучення «відшкодування збитків» містять і більшість законів як, наприклад, Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» (ст. 33) [8], та більшість методик щодо визначення розміру завданих збитків (Методика визначення розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами [9]; Порядок визначення розміру і відшкодування збитків, завданих енергопостачальнику внаслідок викрадення електричної енергії [10] та ін.).

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

З аналізу відповідних положень зазначених нормативно-правових актів слідує, що формулювання «відшкодування збитків» використовується законодавцем для ілюстрації того, що збитки відшкодовуються особою, яка їх заподіяла, при цьому відшкодування здійснюється добровільно (ч. 1 ст. 226 ГК України).

Таким чином, «відшкодування збитків» є способом відновлення майнового стану особи, якій заподіяні збитки, відповідно до якого збитки добровільно відшкодовуються особою, що їх заподіяла (без звернення до суду особи, якій заподіяні збитки).

В той час, щодо сфери використання поняття «стягнення збитків» можна зазначити таке.

В науці не надається визначення поняття «стягнення збитків», разом з тим під стягненням взагалі розуміється покарання за невиконання або порушення чого-небудь [2, с. 812].

Судова практика вказує, що суди відкриваючи провадження часто визначають позовні вимоги як вимоги про стягнення збитків, як наприклад, ухвалою господарського суду Вінницької області від 28.11.2014 року відкрито провадження у справі за № 902/1527/14 за позовом Сільськогосподарського товариства з обмеженою відповідальністю «Агро-Ленд» до Товариства з обмеженою відповідальністю «Моноліт» про стягнення 534 320,00 грн збитків [11].

При цьому резолютивна частина рішення в разі задоволення позову завжди містить формулювання «стягнути збитки» [12; 13].

Відповідно і накази господарських судів, які відображають резолютивну частину рішення суду, містять словосполучення «стягнути збитки», тому на стадії виконання судового рішення є доцільним застосування поняття «стягнення збитків». До того ж, відповідно до ч. 2 ст. 8 Закону України «Про виконавче провадження» фізична або юридична особа, на користь чи в інтересах якої видано виконавчий документ іменується стягувачем [14].

В ГК України поняття «стягнення збитків» зустрічається у ч. 3, 4 ст. 225 та ч. 1 ст. 228, аналіз яких свідчить про те, що збитки стягуються на користь тієї особи, якій їх заподіяно. При цьому словосполучення «стягнення збитків» вказує на примусовий порядок застосування відповідальності, коли відшкодування у добровільному виявилось неможливим та суб'єкт господарювання змушений звертатися до суду з відповідними вимогами. Це слідує з ч. 3 ст. 225 ГК України, де законодавець вживає словосполучення «позов про стягнення збитків».

Таке змістовне навантаження поняття «стягнення збитків» простежується і в інших нормативно-правових актах, як, наприклад, у Порядку визначення

розміру і відшкодування збитків, завданих енергопостачальнику внаслідок викрадення електричної енергії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 8 лютого 2006 р. № 122 [10]. Відповідно до п. 6 зазначеного нормативно-правового акту у разі відмови споживача відшкодувати збитки, підтвердження факту викрадення електричної енергії та стягнення збитків здійснюється у судовому порядку. Зміст зазначеного положення свідчить, що збитки відшкодовуються особою, яка їх заподіяла, однак особа, якій такі збитки спричинено, звертається до суду вже з вимогою про їх стягнення.

Отже, сферою використання поняття «стягнення збитків» є, по-перше, відносини щодо застосування господарсько-правової відповідальності у примусовому порядку, коли відшкодування у добровільному виявилось неможливим та суб'єкт господарювання вимушений звертатися до суду з відповідними вимогами, тобто стягнення збитків виступає формою відповідальності. По-друге, словосполучення «стягнення збитків» застосовується коли мова йде про управлену сторону, якій заподіяно збитки, на користь якої вони стягуються. По-третє, поняття «стягнення збитків» застосовується на стадії виконавчого провадження, де вже після прийняття певних рішень судами виконавча служба провадить стягнення збитків і відповідна сторона провадження іменується стягувачем.

У зв'язку з наведеними висновками щодо сфери використання понять «відшкодування збитків» та «стягнення збитків» слід звернути увагу на певну неузгодженість ч. 3 та ч. 4 ст. 225 ГК України. Так, ч. 3 цієї статті визначає, що позовна заява, яка подається до господарського суду повинна містити вимогу про стягнення збитків. Поряд з цим ч. 4 ст. 225 ГК України передбачено право суду задовольнити вимогу про відшкодування збитків, беручи до уваги ціни на день винесення рішення суду, хоча в цій статті мова йде про примусове застосування такого способу захисту як відшкодування збитків. Наявність зазначеного положення тягне за собою суперечливу практику, коли суб'єкти господарювання звертаються до суду як з вимогою «про відшкодування збитків», так і з вимогою «про стягнення збитків». Вбачається, що вірним буде звернення до суду з вимогою про «стягнення збитків».

З урахуванням цього, доцільно визначити у ч. 4 ст. 225 ГК України, що суд може задовольнити вимогу про стягнення збитків, про що внести відповідні зміни, замінивши слова «вимогу про відшкодування збитків» словами «вимогу про стягнення збитків».

Внесення зазначених змін сприятиме поширенню застосування такого способу захисту і форми відповідальності та становленню однакової судової практики.

1. *Господарський кодекс України*: Закон України від 16 січня 2003 р. (із змін. і доп.) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.

2. *Словник української мови*. – Том 1, 1970. – 664 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/vidshkoduvannja>

3. *Господарське право: підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти* / В. М. Гайворонський, В. П. Жушман, Н. В. Погорецька та ін.; за ред. В. М. Гайворонського та В. П. Жушмана. – Х.: Право, 2005. – 384 с.

4. *Янчук А. В.* Відшкодування збитків як спосіб захисту цивільних прав та інтересів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / А. В. Янчук; Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2011. – 22 с.

5. *Подколзін І. В.* Збитки та їх відшкодування в договірному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / І. В. Подколзін; Київ. нац. ун-т ім Тараса Шевченка. – К., 2009. – 22 с.

6. *Ухвала Господарського суду Запорізької області за позовом Публічного акціонерного товариства «Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча» до Державного підприємства «Донецька залізниця» (справа № 908/5462/14) від 25 грудня 2014 р.* [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень України. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/42219866>

7. *Цивільний кодекс України*: Закон України від 16 січня 2003 р. (із змін. і доп.) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.

8. *Про зовнішньоекономічну діяльність*: Закон України від 16 квітня 1991 р. (із змін. і доп.) // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 29. – Ст. 377.

9. *Про затвердження Методики визначення розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами*: Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 29 серпня 2011 р. № 303 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1097-11>

10. *Про затвердження Порядку визначення розміру і відшкодування збитків, завданих енергопостачальнику внаслідок викрадення електричної енергії*: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 лютого 2006 р. № 122 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/122-2006-%D0%BF>

11. *Ухвала Господарського суду Вінницької області за позовом Сільськогосподарського товариства з обмеженою відповідальністю «Агро-Ленд» до Товариства з обмеженою відповідальністю «Моноліт» (справа № 902/1527/14) від 28 листопада 2014 р.* [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень України. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/41641993>

12. *Рішення Господарського суду Київської області за позовом Дочірнього підприємства «Укравтогаз» Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України» до Товариства з обмеженою відповідальністю «Пальміра Корпорейшн» (справа № 911/5190/14) від 16 грудня 2014 р.* [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень України. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42004057>

13. Рішення Господарського суду Хмельницької області за позовом прокурора Ізяславського району в інтересах держави в особі Плузненської сільської ради с. Плузне, Ізяславського району, Хмельницької області до Приватного підприємства «Дружба 2000» (справа № 924/1618/14) від 12 січня 2015 р. [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень України. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42384746>

14. Про виконавче провадження: Закон України від 21 квітня 1999 р. (із змін. і доп.) // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 24. – Ст. 207.

О. А. Трезуб

аспірант Інституту економіко-правових
досліджень НАН України

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Ключові слова: організаційно-правове забезпечення, поводження з відходами, органи місцевого самоврядування, функції, повноваження, компетенція, територіальна громада.

В європейській концепції місцеве самоврядування означає єдність права і спроможності органів місцевого самоврядування (далі – ОМС) в межах закону здійснювати регулювання та управління суттєвою часткою публічних справ, під власну відповідальність, в інтересах місцевого населення [1]. Призначення ОМС – створення на відповідній території культурного, соціального, економічного і екологічного середовища, що сприяє повноцінному розвитку і захисту прав людини, зміцненню добробуту населення, задоволенню його потреб та інтересів – реалізується через повноваження, що визначені законом. Саме ці повноваження становлять організаційно-правову основу функціональної діяльності ОМС, важливим напрямом якої є забезпечення (далі – організаційно-правове забезпечення) екологічно безпечного та ресурсоефективного поводження з відходами.

На сучасному етапі організаційно-правове забезпечення поводження з відходами ОМС залишається малоефективним [2; 3, с. 60; 4]. Переважним чином це викликано: надмірною концентрацією повноважень у сфері поводження з відходами в системі органів виконавчої влади; недостатністю фінансових і матеріальних ресурсів для належного виконання повноважень, покладених на ОМС (наприклад, зношеність комунальної техніки, в числі якої і сміттєвози,